

Txillardegi, euskara eta marxismoa

Alaitz Aizpuru

Euskarak eta orohar hizkuntza gutxituek Txillardegiren go-goetan garrantzia eta presentzia eskerga izan dutela garbi dago. Aukera aurkeztu zitzaion guztietan hizkuntzen berez-kotasuna, berezitasuna eta beharrezkotasuna azpimarratu zituen. Eta ez zuen paradarik galdu euskararik gabe euskaldunonak eta Euskal Herriarenak egin duela behin eta berriz gogorarazteko. Euskararik gabeko Euskal Herririk ezin zuen imajinatu ahal. Euskararik ez dakien euskalduna kontradizio huts baino ez zitzaion. Eta euskalduna ez den aber-tzalea, abertzale baino norteño, euzkozale edota euzkotarⁱ. Txillardegiren lanean euskarak leku zentrala be-tetzen ez duenik ezin esan beraz.

Hau honela, Txillardegik marxismoarekin izan zituen ez-tabaidak eta ezin ulertuak azaltzeko ere, beste behin, euska-raren afera aterako zaigu bidera.

I.- Garai hartako giroaz zertzelada batzuk

Marxismoari buruzko lehen elkarrizketa eta eztabaidak, 1958an lantegiko PCko lankide batekin izan zituela konta-tzen du Txillardegik. Ordu hartan, gaiaz ez zekiela ezer han-dirik aitortzen du, baina dagoeneko ez zuela gehiegi sinesten gizakion arazoak oro ekonomi mailako aldaketa batekin konponduko zirenik.

1961ean herbesterako bidea hartu beharra izan, eta Pa-risen zelarik, frankismoaz libro bere lankideen artean, beste

ⁱ Abertzale izateak euskara ikastea eskatzen du; Jesukristo bost ajola zaion pertsonak, nola merezi dezake «kristau» izena? (Txillardegi eta Martin Ugaldereen arteko gutunak, 1965eko azaroa). Ikus baita ere «Euzkotarrak utikan» artikulua, Huntaz eta Hartaz, Elkar, Donostia, 1983, 69-81 orr

behin ere, eta hara joanak ziren beste FLPko buru eta anarkista andana batzuen artean, sozialismoaz, komunismoaz eta anarkismoaz ikasteko aukera izan omen zuen.

1962ko maiatzean lapurdin eginiko ETaren Lehen Biltzar Nagusira joan zenekoa *Euskal Herria Helburu* liburuko parte batean dator:

«Biltzarre Nagusirako Parisetik ni Euskal Herrira«jaistean», bi talde topatu nituen, elkarrekiko etsaiturik.

Batean hastapenetako Ekin-eko buruak zeuden, Benito del Valle eta Agirrerren inguruan. Bestean, berriz, Donostiako Paco Iturrioz eta Dabid López Dorronsoro.

Bi hauen ustez, bi bizkaitarrok«eskuindarrak» ziren;«elizkoiak»,«atzerakoiak», ni dakita zer. Eta itzulerara, bizkaitarren ustez, bi donostiarrak«felipeak» ziren,«españolistak», eta ez dakit nik zer besterik. Bilera hasterakoan, hitz batez, zatiketa giroa zegoen».ⁱⁱ

Bere desterruko lehen urte haietan Hegoaldean lortzea ezinezko zen autoreen lanak beren osotasunean ezagutzeko aukera izan zuen gure gizonak. Autore marxista ortodoxoek aspertutaⁱⁱⁱ, frantziako askatasunean lerro ofizialekoak ez ziren eta ondoren ere bizitza guztirako irakasletzat izango zituen bi autoreen lanekin egin zuen topo: Russell eta Sartre.

Russellen bitartez Euskal Herrian artean modan ziren joera marxista-leninista zurrinak informazio falta hutsa zirela ulertu zuen (Euskal Herriko«gainditu ezinezko

ⁱⁱ Txillardeggi, *Euskal Herria Helburu*, Txalaparta, Tafalla, 1994, 212-213 orr.

ⁱⁱⁱ Euskal Herria Helburu liburuan dio, garai hartan, militante abertzaleek, derrigor, autore marxista ortodoxoak irakurri behar izaten zituztela.

anakronismorako joera hau!)). Eta marxismoaren mesianismo mitologikoak gurean zuen indarrak.

«Orain dela hogeita hamar bat urte euskaldun apaiz-ohiak trumilka marxismoara lerratzea, guztiz normala da. Marxismo ideologikoa eta kristautasun dogmatikoa, eske- ma berberaren bi aurpegi baizik ez dira. Batetik bestera pasatzeko ez dira zimenduak berak astindu behar. Agnostizismora pasatzeko bai. Ikerbide zientifikoetara igarotzeko ere bai.

Hori guztia, hala ere, eskandalagarri gertatzen da oraindik gure artean. Gure herria fededun porrokatua delako.»^{iv}

Euskal kulturaren zapalketa 1956-1981 liburuan gai bera hartzen du:

«Baina seminariotik aldegin zuten apezgaiak politika saila hartu zuten borroka-lekutzat; eta psikologian ongi ezagutzen den mekanismo bategatik; «ezkerrera» jo zuten. Eta Jesus-en ordez Marx jarri zuten (oso adierazgarria da 1975-an «Marx eta Jesus Europan» deritzon liburu bat agertzea).

Langileen eta sindikalisten eskutik ez-baina seminarioa utzi berria zuten apez «défroqué» horien bidez, 1917 baino lehenagoko *marxismo ideologikoa* zabaldu zen; benetako eskolastika berri bihurtu arte»^v

Russell-ekin batera Parisen Sartre berri bat ezagutu zuen, ordura arteko autore existentzialista osatuko zue-na. «Intellectuel engagé»aren antikolonialismoari buruzko

^{iv} Txillardeggi, 1994, ibid., 278 orr

^v Txillardeggi, *Euskal kulturaren zapalketa 1956-1981*, Elkar, Donostia, 1984, 64 orr.

idazlanek eta marxismoaren berritu beharraz zihardutenek ordura arteko bere ideiak are eta ziurtasun handiagoz defendatzera bultzatu zuten.

Garai hartan adar kulturalaren erantzulea zen Txillardegi. ETAREN sorreratik ETAREN ideologian eragin nabaria izana eta etorriko ziren urteetan ETAREN barruan tirabira eta borroka gogorak ezagutuko zituen alderdi marxista-leninistako felipeen aurka.

«Dorronsoro –Iturrioz-en multzoak, ordurako ESBAkoekin oso lotuta, aldatu egin nahi zuten ETA; alderdi marxista-leninista bat bihurtu arte. Eskatu ere egin zuten ESBAkoek, nire bitartez, ETAREN barruan«organizarse como tendencia de izquierda»; guk onartu ez genuena. Eta eskabideak ofizialki lortu ez zuena, infiltrazioz eta«entrismo»z eskuratzea erabaki zuten.

Eta ETA«aldatzen» hasi zen... Noski!»^{vi}

Hastapeneko ETAKIDEEN DESERRIRATZEA tarteko sozialismo iraultzaileak denbora gutxian indar handia hartu zuen erakundearen barruan eta ETAKO zuzendaritza berria Txillardegiaren hitzak hona ekarriz ETAKO«aparatoaz» jabetu eta«nueva línea»ren profeta eta agintari bihurtuta,«lotsarik gabe ETA siglas baliatuz«social-imperialismo» betean ziharduten argi eta garbi.

Egoeraren larria eta Euskal Herriko gazteriaren »marxista» ikusita geldirik ez gelditzea erabaki eta 1965ean eta 1966an lau txosten luze bidali zituzten erakundera. Buruzagitzatik erantzunik ez jasotzean ordea eta beraien ezinaz jabetuta;

^{vi}Txillardegi, 1994, ibid., 213 orr.

«ETatik at zerbait saiatu behar genuela iruditu zitzaigun. Bruselako Neerstalle kaleko nire etxean elkartu ginen horretarako, ETAko «proskrito» batzuk eta Federiko Krutwig; [...] eta aldizkari abertzale bat argitaratzea erabaki genuen.

Eta izena eta izana finkatu genituen berehala. Izena, *Branka* Krutwigek proposatu zuen. Eta izana, ezkertiar abertzaletasunaren defentsa, sasi-marxismoaren eta sozial-imperialismoaren aurka.

Krutwigek abertzaletasunaren defentsa egingo zuen maizismoaren aldetik. [...] Nik ezkerkeria sasi-klasisten kontra, hizkuntzaren balioa zuzenetsiko nuen (*Hizkuntza eta Pentsakera* liburua ere, garai hartakoa, helburu berean idatzi nuen) [...]. Eta Benito del Valle, ekonomiaren arloan, komunismo ofizialaren burokraziaren alderdi txarrak salatuko zituen, Autogestioaren beharra azpimarratuz.»^{vii}

1966ko apirilean kaleratu zen Branka I «segurtasun arrazoiengatik» Buenos Airesen^{viii}. Aldizkariak bi fase ezagutuko zituen, lehenengo fasean, 1967ko urtarrila arte (lehen 4 zenbakiak) Federiko Krutwigek ere aldizkarian parte hartu zuen. Branka 5etik aurrera Krutwig ETAn sartu zen eta beste kideak irten, Txillardegi barne. Eta hurrengo aleetan idazle berri batzuen izenak agertu ziren (Agirre, Azurmendi,

^{vii} Txillardegi, 1994, *ibid.*, 213 orr

^{viii} Bitxikeri moduan merezi du hemen Txillardegik *Euskal Herria Helburu* liburuan (258. orr) kontatzen duen Branka I zenbakiaren hasiera «bustia» gogora ekartzea: «Gure lana abiatuta ikustean, «lasai» xamar gelditu ginen Bruselako «heterodoxoak»; eta zerbait lortuko genuela sinesten hasi.

Baina handik zortzi edo hamar urtetara, bestetan ere kondatu izan dudanez, hau jakin genuen: ETaren zuzendaritzak berak, gu laguntzekotan parden osoa muga pasako zигun aitzakian... edizio oso hura hartu, eta... itsasora bota zuela... Talde «abertzale sozialista»ren oinarri ideologikoak jarri nahi zituen errenbista hor nonbait, Kantauri Itsasoko zokoren batean, txipiroien eta txangurroen bazka bihurtu zitzaigun, aloka eta salma artean... Hastapen distiratsua gurea!».

Davant, Apalategi, Abeberri...). 1971an bukatuko zen Brankaren bidea 14. alearekin.

Ezin esan urte goxoak izan zirenik hauek Txillardegirentzat. Errepresioaren erruz herbestera kondenatua eta bartzuen»Europako Cuba» hartan sozialismo zientifikoaren kritiko, traidoretzat, antimarxistatzat, burgestzat, reaccionario-tzat, elizkoitzat eta abar hartua, garairik gogorrenak bizitze tokatu zitzaion.

«Sekulako barne-krisi batek astindu ninduela izkutatu beharrik ez dago Eta, neure arreta ahale bederen besteratzekotan, nobela bat idazte bururatu zitzaidan.[...] eta horrela jaio zen *Elsa Scheelen* nobela.»^{ix}

«Kreditu politiko guztia erabat galduta» eta etsipen osoan, Edgar Morin-en Autocritique-z gogoratuz Txillardegik ere bere bakardadean bere buruarekin mintzo zelarik«Exclu! Exclu! errepikatzen zion.

«Burgosko epaiketa heldu zelarik.«ETA-ren Buelgo Politikoa, sozial-inperialisten eskuetan.Abertzaletasuna, euskara,«superatuta» zeuden...

Gauzak horrela, benetako bonba bat bota zuen 1971ko haseran Sartrek, Burgosko epaiketari buruz Gisèle Halimik abokatuarentzako Hitzaurre ospetsua prestatu zuenean.

Bapatean, eta social-imperialismo espagnolista euskal ezker abertzaleaz betirako nagusiturik agertzen bide zitzaiguan, ikuspegi ezkertiar eta abertzalearen alde egin zuen postura ausarki filosofo famatuak.

Kolonialismo eta inperialismo mota guztien kontrako bere borroka nekagaitzean bere gailurrean zegoenean, eta

^{ix}Txillardegia, 1994, ibid., 263orr

gure arteko«felipe»,«progre» eta«ezkerkoi» guztiak zapuztuz, borrokaren izari nazionala azipmarratu zuen paristarak.[...]

Oso ahulduta zegoen ezker abertzaleak, zinez esan dezakegu hau, arnasa hartu zuena Sartreri esker»^{x xi}

2.- Estrukturalismoa eta marxismoa

Estrukturalismoari heldu aurretik Txillardegiren pentsamenduan beti presente egon den oinarri oinarrizko ideia bati egin behar zaio lekua. Behin hau onartuta, ulergarri baita gizon honek bere ibilbide guztian zehar doktrina bukatu eta itxiei izan zien mesfidantza.

Txillardegik gizakia animalia bat gehiago dela onartzen du, konstatazio horrek berekin dakartzan ondorio guztiekin. Antropokeria ororen gaitzesle sutsua, unibertso erraldoiaren handitasunean giza bizitzaren hauskortasuna, igarokortasuna eta txikitasuna bere idatzietan gai errekurrentea izango da.

^xTxillardegi, 1994, ibid, 283-284 orr.

^{xi} Markos Zapiainek euskaratutako Sartreren aipatu hitzaurre ezagunaren hainbat pasarte esanguratsu:«Prentsari sinetsi behar bazaio, Burgosko prozesuak eskandalua eragin du soilik Francoren erregimenaren basakeria absurdua erakutsi duelako. Ez dut uste hori egia denik: benetan ote du basakeria faxistak frogatua izan dadin halako beharra? 1936az geroztik, ez al dira espetxeratzeak, torturak eta exekuzioak ia edonon gertatu, iberiar penintsularen lurrean? Epaiketak Espainiako eta Espainiaz kanpoko jendearen kontzientzia astindu du, ezjakinei euskal nazioaren berri men dielako; argiro nabaritu da naziotasun hori, berezia izan arren, ez dela inolaz ere bakarra, eta nazioa handiek beren buruari eman dizkioten mugen barruen koloniak dauzkatala.[...]Baina akusatuen alde egin beharra zegoen, eta ez al zuen ETak esaten: ez gaude soilik frankismoaren aurka, ezer baino lehen Espainiaren aurka gara borrokatzen? Horixe baitzen irentsi beharreko pilula astuna. Zelan onartu Pirinioez bestaldean euskal nazioa badela,«geure» euskaldunei bertan integratzeko eskubidea aitortu gabe? Eta orduan Bretainia? Eta Okzitania? Eta Alsazia? Frantziaren historia alderantziz berridatzi behar ote da[...].?

Katolizismo ofizial eta indartsuenaren garaian, 1957an EGAN aldizkarian agerturiko, *Orangutanen ugartea* ipuin iraultzailea idatzi zuen.^{xii}

«Orangutanen ugartea» delakoan, geroztik oso modan egon den kezka da kondairaren ardatza: alegia, gizonaren aberetasuna (edo alimaletasuna, zehazkiago hitz egiteko-tan) gauza nabarmena dela, izkutatu ezina, gainditu ere ezinezko baldintza; eta gure gizatasuna, eta honi dagozkion giza bertuteak, axal mehe-mehea baizik ez direla.

Hots, gizona orangutanaren anaia bizkia eta hurbila baldin bada (eta ideia hau beste askotan ere agertu da nire artikulu eta liburuetan), gure hilezkotarsunaren esperantzak, erokeria bihurtzen dira, eta orobat giza-leinuaren gailentasun famatu hori. Eta, beste muturrean, ekonomi sistema aldatuz gero, gizona aingeru laiko eta gizarte-saindu prestu omen dela (edo izango omen dela) bide, lurgaineko zerua hortxe heldu dela-ta, errotik zaharrakatzen eta funditzen da; eta mundu zoriontsu eta zuzenaren mitoak ere errausten. Hau esatea, ordea, are pentsatzea ere, oso arriskugarria izan da gure artean (oraindik ere arriskugarria ez bada...)^{xiii}»

Beste animalia bat baino ez bagara, gizakiaren nagusitasuna, arrazoimenaren gailentasuna, progresoaren sinesmena, zientziaren ahalguztutasuna, behin ere iristen ez den etorkizun berri baten ametsa, giza salbazioa eta betiereko zoriontasuna behin eta berriz aldarrikatzen duten sistema oro

^{xii} Markoz Zapiainek bere *Txillardegi eta zimino*a liburuan ipuin honetaz diharduelarik gogorazten duena interegarria dela deritzot garai hartan ideia hauek suposatzen zuten berritasunaz konturatzeko: «kontuan hartu, *Planet of the Apes* filma (Ziminoan planeta) 1967koa dela, eta 1963koa Pierre Bouille-ren *La planète des singes* nobela.

^{xiii} Txillardegi, Kosmodromo, Haranburu editorea, Donostia, 1984, 8 orr.

(dela ekonomikoak, dela erlijiozkoa,...) bertan behera gelditzen direla aitortu behar. Gure ametsen hutsala larru bixitan!

«Gizona abere bat da... baina ez du hori aitortu nahi. [...] Mitoak beti besterik sines arazi nahi izan dio gizonari. Besteak beste, iraultzaren mitoak ere bai. Eta erlijioak, filosofiak eta ideologiak eta, sarri, zientziak ere, gizonak bere buruari besterik frogatzeko ahaleginak ziren. Beraz, gizona, abererik ez dela sinetsi nahi lukeen abere bat da»^{xiv}

Horra gure tragedia!

Ezer baino lehen hori present edukitzea komeni Txillardegiren pentsamendua ulertzeko.

Estrukturalismoari hel diezaiozun orain.

Emilio Lopez Adan-ek, bere «Txillardegiren pentsakera politikoa» artikuluan interesgarrian (Jakin 1999, 114. zenb.) Txillardegik estrukturalismoa «taktikoki» tesi nazional-kulturalak indartzeko erabili zuela ulertarazten du. Garaian frantzian bogan zebiltzan eztabaidez blaituta, marxismoaren kontrako borrokan ezin hobeto zetorkiolako estrukturalismoaren tamainako «doktrina zientifiko» bat berak hizkuntzaren leku zentralari buruz etxean zabaldu nahi zituena tesiak plazaratzeko. Eta estrukturalismoa ez bezala, gaztaroan barneratutako existentzialismoa izango zela bizitza guztirako bere pentsamendua markatuko zuena.

Txillardegiren bizitzan existentzialismoak izan duen zantzua eztabaia ez zina dudatan jarri gabe, ni neu, (garai hura testuetatik baino ezagutu ez duen hau), ez naiz ausartzen balizko «taktikotasun» hori zenbaterainokoa izan zen neurritzen. Txillardegiren testuetatik abiatuta iritzi funtsatu bate-

^{xiv} Lazkano Mendizabal (Joxe Azurmendi), *Gizona abere hutsa da*, JAKIN, Ed. Franciscana Aranzazu, 1975, 13-14 orr.

ra iristeko informazioa falta zaidala uste baitut. Dударik ez alabaina, momentuan lehortean euria baino hobeto etorri zitzaizkiola linguistika berriaren «berri onak» eta estrukturalismoak orohar berekin zekarzkien beste hainbat ideia, arma eraginkortzat erabili zituela bere lanean. Hala eta guztiz ere, estrukturalismoan, hizkuntzaren aferaz haratago eta garaian behar zuen eraginkortasunaz at, egoki baino egokiago zetorkinon soinekoa aurkitu zuela esango nuke. Bere aurreko hainbat ideia berresten zizkion teoria bat suertatu zitzaizola eta ur haietan Txillardegi eroso zebilen arraina zela. Puntu aipagarritzat, bere erlatibismo existentzialistak estrukturalismoan ordura arteko argudio erlatibistak sendotzeko arrazoi berriak aurkitu zituela da.

Urte haietako bere idatzi ugaritan dator estrukturalismoa, hor ditugu esaterako, *Hizkuntza eta Pentsakera* liburua, Branka-ko bere artikuluak, eta garaiko beste hainbat aldizkarietan agerturiko hainbat idatzi; «Levy Strauss'ek Unamunoren gana» (1965), «Sinistu ezinean iges egin behar» (1967), «Estrukturalismoaz zenbait hitz» (1968), «Levi Strauss gailen» (1973), «Euskotarrak utikan!», etab.

Esan bezala ez zituen hizkuntzari buruzko ideiak bakarrik goraiatzeko, gizatasunari buruzko beste hainbat ideiare ere protagonismoa eman zien. Bogan zegoen historiaren eta gizartearen filosofia marxistaren aurka. Ikus ditzagun batzuk:

2.1 - Linguistika berria. Hizkuntza eta pentsakera

Txillardegirantzat mintzaira da «gizakuntzaren katean pausurik inportanteena eta erabakiorra»^{xv}. Eta estrukturalismoak ere gauza bera esango du; hizkuntza da giza

^{xv} Txillardegi, 1984, ibid, 11 orr.

fenomenurik bereziena eta gizatarrena. Gizakiok giza-multzuetan bizi gara eta elkarrekin bizitzeko mintzatu beharra daukagu. Mendeetan elkarturik bizi izanaren ondorio, giza multzo baten kultur desberdintasunaren ardatza hizkuntza bihurtzen da.

Brusselen egon zen garaian (1965-1970) lanetik garaiz ateratzen zen egunetan maiz «Gare Centrala» ondoko liburutegira joaten zen Txillardegi, bertan denetarik irakurtzeko, baina bereziki hizkuntzalaritzan sakontzeko asmoz.

Koldo Mitxelenak 1968ko bere «Linguistika berriaren berri onak» idatzian hala dio «Txillardegi da, nik dakidanez, linguistika «berriaz» gure izkuntzan mintzatu den idazle bakarra».

Bestalde, esan dugu jada, Txillardegiren aztergai nagusienetarik bat Brankaren 14 aleetan barrena «hizkuntzaren funtsezkotasuna (estrukturalismoaren bidez) azaltzea zela.

Hizkuntza «gain egituratzat», pentsamentuaren «ropaje», folkloreaken parte, eta hizkuntzei buruzko ardurak kapitalisten kontu ziren urteetan, linguistika berria zabaldu nahi du euskaldunen artean.

Saussure-ren «Cours de Linguistique Générale» argitara eman arte hizkuntzaren azterketa atomista zen nagusi eta ez estrukturalista. Hitzen arteko lotura eta hizkuntza batek beregan duen oreka ez ziren kontuan hartzen. Hitzak bana-bana aztertzen ziren, ideia bat = hitz bat eta hitzak hizkuntza batetik bestera trukagarri. Hizkuntza bat ala beste bat bezaraz zer axola?

«Hizkuntzari buruzko atomismoa gaur Newton eta Galileo ´ren aurreko «fisika» haien parekoa da: alegia, ez-jakinen artean onartzen da eta ez beste inon»^{xvi}

^{xvi} Igara (Txillardegi), «Estrukturalismoaz zenbait hitz», Jakin, 1968, 29 zenb., 16 orr

«[...]Ez dugu euskaltzaleaok, ordea, bildurrez ibili beharrik. Gaurko hizkuntzalaritza osoa gure alde mintzo da.»^{xvii}

Sausserek linguistikaren bideetatik abiatutako estrukturalismoaren «berri onek» euskaltzalerik baikorrenaren ametsik onenak gainditzeko zituzten. Argi eta garbi esanez hizkuntza herri baten iraupenean eta nortasunean ezinbesteko ezaugarria zela. Honatx garaiko linguistikaren ideia nagusienetariko bat:

Hizkuntza bakoitzak mundua bere esperientziaren arabera tajutzen, ordenatzen du, bakoitzak munduaren, errealitatearen alderdi desberdinak bereizi eta nabarmenduz. Hizkuntza batek azpimarratzen duena beste hark ez du aintzat hartzen eta hark erreparatzen duena beste honek ahaztu egiten du. Hizkuntza bakoitzak logika desberdin batekin interpretatu du bere ingurua eta hortik giza talde bakoitzaren eta hizkuntza bakoitzaren izaera berezi eta errepikaezina. Mundua begiratzeko modu berezi bat da hizkuntza. Herri oso baten sorkaria eta lokarria. Hizkuntza batetik bestera pasatzean pentsaera batetik bestera pasatzen gara.

«Hizkuntza bat ez da «hitz zerrenda» luze bat; antolamolde, mundu ikuskera, gauzen banaketa, denaren tajuera berezi bat baizik. Ez da saski-naski bat, «estruktura» bat baizik. Alegia: hein handi batean bederen, bere buruaz ari dan kosmo txiki bat.»^{xviii}

Ordura arteko hizkuntzalaritza «onartua» ren hitzetan, gizaki orok logika berdinekin funtzionatzen zuen. Giza logikaz eta ez logika kultural partikular batez. Alegia, hiz-

^{xvii} Txillardeggi, Euskararen aldeko borrokan, "Hizkuntza eta Pentsakera", Elkar, Donostia, 2004, 69. orr

^{xviii} Txillardeggi, 2004, ibid, 68 orr.

kuntza guztiak errealitate«berdin» batez ari ziren eta aldatzen zen bakarra«etiketak», hitzak, soinuak ziren, ez mundua ikusteko era. Beraz, hizkuntzak ez zuen beste munduko garrantzirik, hitz lerrokada bat baino ez zen eta. Zer axola du«etxe» edo«casa» esan? (bestalde, kolonizatzaile orok alde batetik hau defendatu arren, bazekiten ongi herri bati bere hizkuntza kentzeak zekartzan abantailak! Eta hau azpimarratzen du Txillardegik:«ez dago hizkuntz politika deliberaturik ez duen gobernurik»).

«Hizkuntza bat, beraz,«hitz-lerrokada» bat omen da: hauxe uste dute oraindik ere euskaldun batzuk eta«euzko-zale» guziek. Beren ustez, beraz, hiztegi on bat gertatu, eta kitto: problemarik ez. Gure hizkuntza salbatua dagoke...Horren bidez zabaldu zan gure artean ideia zentzugabe hura: abertzaleok agintea lortu, hiztegia eskuan gauzei izena aldatu (kaleetako plakak bezalaxe), eta kitto: euzkotarrak euskaldun, herri osoa euskeraz jator hasiko omen da, eta hizkuntzaren hauzia betirako konpondurik. Erreza, alajaiñetan!»^{xix}

Linguistika berriak «hitz-zerrenden» ideia hori ezeztatu egingo du mintzaira bakoitzaren originaltasuna eta bakoitzaren estruktura azpimarratuz.

Hizkuntza bakoitzari izaera jakin bat dagokio orduan eta hala giza talde bakoitzari. Hizkuntza propio hori izango da kultur batasuna emango diona giza talde horri. Alegia, gure kasura etorriz, euskarak egin du Euskal Herria, euskarak egin du euskalduna eta alderantziz, euskaldunek euskara. Nola egin uko forma eman digun horri, aldi berean geure buruari uko egin gabe? Nola utzi bide bazte-

^{xix}Txillardegik, 2004, ibid, 69 orr.

rrean garena izateko aukera, bidea eta modua eman diguna
geu garena ere hantxe utzi gabe?

«Herri batek bere hizkuntza ahaztu, eta beste bat har-
tzen duelarik, beste herri arrotz bat billakatzen dala, beste
izakera bat nagusitzen zaiola, gauza jakina da aspaldidanik.
Eta aldakuntza hau, arrotz bihurtze hau, ez dala edozein al-
detara gertatzen. Bere nazio-hizkuntza trukatu-berri duen
herri-arrotzia, hizkuntza berri hori erantsi dion herriaren
menpeko jartzen baita, hain zuzen, kulturaz eta politikaz; eta
ez besterenik»^{xx}

Txillardegiren tesia garbia da: hizkuntza da herri baten
arima. Eta guztiok gara herri bateko kide. Herritartasunik,
errorik gabeko liberatzaile«abstrakto» eta aurrerazaleetan
ez du sekulan sinetsiko.

2.2- Hizkuntza gizakiaren zerbitzuko

Aipatu ditugun ideia hauen aurrean hainbatek Txillardegiri
hizkuntzaren metafisikan eta dogmakerian jardutea lepora-
tu zioten. Esanguratsuenetariko bat Manuel Ereñoren«El
solipsismo linguístico en el ensayo«Hizkuntza eta Pentsa-
kera» de Txillardegi» (Arágoa, 1967)^{xxi}

Baina Txillardegik hizkuntza beti gizakien zerbitzurako
tresnatzat ulertu du. Hizkuntza ez da, berebaitan helburu
oso bat, herriaren zerbitzaria da. Hizkuntza gizakiengan
bizi eta bilakatzen da, ez da gizakiarengandik harago da-
goen ezer. Pertsonak elkarrekin ulertu ahal izateko
bidea da.

^{xx}Txillardegi, *Euskararen aldeko borrokan*, «Hizkuntza eta pentsaera», Elkar, Donostia, 2004, 65 orr

^{xxi}Ikus, Joxe Azurmendiren *Humboldt, Hizkuntza eta Pentsamendua*, liburuan, Txillardegi eta Ereñori dagokien atala.

«Hitz batez: hizkuntza pertsonarengan bizi dala ez badugu gogoan ongi hartzen, sasi-teorien menpera eror gintezke. Eta alde horretatik ez dira harritzekoak estrukturalista batzuen kontra egiten diren kritikitak»^{xxii}

Artikulu berean piska bat aurrerago ideia berari eusten dio.

«Zeren-eta, zalantzarik ez da: hizkuntza gizonaren zerbitzuko da, eta ez alderantziz gizona hizkuntzarena»^{xxiii}.

Txillardegiren lanean, han eta hemen irakurri ahal dira «herriaren zerbitzura», «euskaldunen zerbitzurako egin behar dela lan», «euskara batua eta euskal kultura euskaldunen zerbitzutan egin behar dela», eta tankerako esanak. Hona hemen, euskara batuaren presa eta garrantzia. Euskara doitu behar da euskaldunek beren behar «berri» guztiak ere ase ditzaten. Herriarren interesen aurka doan euskara xuri eta atemporal bat baino nahiago du euskara hiltzen uztea.

Hizkuntza giza tresna bat da, eta tresna den aldetik osoago ala eskasago izan liteke, egokiago ala traketsago giza jardun desberdinetarako. Hizkuntzak osatu, egokitu egin behar dira hortaz garaiko beharretara. Hizkuntza bat gaitu eta eguneratu gabe iraunarazi nahi izatea «kriminala» dela deritzo, pertsonen zerbitzuko ez izatekotan bere betekizuna bukatu baita. Hala dio «Euzkotarrak utikan!» idatzian:

«Hizkuntza pertsonengan bizi da. Mendi-gaillurretan bizi direnek ere, kultura iristeko eskubide osoa dute; eta euskerara eragozgarri baldin bazaie jakintza lortzeko, hil bedi euskerara. Hobe esateko: hil dezagun. Pertsonaren loratzea

^{xxii} Txillardegi, 2004, ibid, «Hizkuntza gizonaren zerbitzuko», 119.orr

^{xxiii} Txillardegi, 2004, ibid, 121.orr

debekatzen duen euskera ahul eta ez-ikasi horri, mendi gailurretan beretan eustea ez dugu zillegi. Berriz diot: hizkuntza bat hitzunen ezpainenetan baizik ez da bizi; edo... hitzunen lepora! Hizkuntzak ez du- eta ezin izan dezake-hitzunek berek baiño eskubide bat ere gehiago, ezta horiek ez duten eskubiderik batere. Hizkuntza pertsonaren zerbitzari baita, eta ez jabe, zokoetako euskera ez dut inola ere nahi nik. «Jalgi hadi plazara» zion gure Etxepare´k; eta nik hau errepikatzen:» ... ala hil hadi! [...]Euskera gaitu, osatu, gaurkotu, zorroztu, eta aberastu egin behar dugu[...]Euskera benetan laister euskaldunen zerbitzuko jar; ala euskera gihaurk hil. Horra hor aukera»^{xxiv}

«Baina etnia baten hizkuntza hil ezker, etnia hiltzen da. Abertzale batek, beraz, ez du irteera bakar bat baizik: etniaren hizkuntza gaitu eta gaurkotu, eta etniaren bizitza salbatu»^{xxv}

Zentzu honetan merezi du Joxe Azurmendik esana hona ekartzea «Txillardegiren baitan hizkuntzaren esentzialismorik edo metafisikaririk susmatu dutenek, momento horretarako eduki zitzaketan arrazoi edo interes polemistak aparte, gauza bat oso nabarmena ahazten zuten: alegia Txillardegiren pentsamendua zenbateraino zegoen oso-osorik existentzialismoak blaituta.»^{xxvi}

Txillardegirengan, zerbait absolutua izatera pasatzen denean, izan produkzioa, baita abertzaletasuna eta hizkuntza bera ere, alienazio bat bilakatzen da. Zerbait absolutizatzea gizakia bera ukatzea baita.

^{xxiv} Txillardegiren, *Huntaz eta Hartaz*, Elkar, Donostia, 1983, 76. orr

^{xxv} Txillardegiren, 2004, ibid, 122 orr

^{xxvi} Azurmendiren, Joxe, «Txillardegiren Saioa: hastapenen bila», *Jakin* 1999, 114. zenb.

«Nazioa ez da absolutu bat, baiñan erresuma ere ez. Norberaren hizkuntza ez da absolutu bat, baiña besteena ere ez.»^{xxvii}

2.3.- Diakronia eta sinkronia

«Hain zuzen ere, XIX. mendea diakroniaren mendea izan zen bezalaxe, XX.-a sinkroniaren mendea da. [...] Hau delata, teoriaren hezurtzat diakronia duten mogimenduak oihuka hasi dira estrukturalisten kontra. Marxistek bereziki (gehienek bederen) ahalegin handiak egiten dituzte aspaldisko honetan gazteria estrukturalismoaren «lilura» horietatik urrunarazteko. Estrukturalismoak ukatu egiten omen du gauzen eboluzioa, geldizale omen da; eta hori dela bide, «statu quo»ren aldekoa omen; alegia, eskuindarra, atzerakoa eta erreakzionarioa. [...] Egia ote da hori? Ez nik uste»^{xxviii}

Ordura arteko fenomenuen azterketa diakronikoari (hizkuntza edo gertaera baten garapenaren azalpena) azterketa sinkronikoa (hizkuntza edo gertaera baten une jakin bateko egoeraren azalpena) gehitu zion estrukturalismoak. Aurreko metodoa bertan behera utzi gabe, estrukturalismoak hizkuntza azken modu honetan ikertuko du.

Saussure arte hizkuntzalaritza eboluzio zalea zen, kezka nagusizat eboluzio horren legeak aurkitzea eta finkatze zuen. Eta eboluzio horren arabera hizkuntzak ordenatzea «aurreratuenetik» «atzeratuenera».

Estrukturalismoak ez du uste hizkuntza guztiei ibilbide bera egitea dagokienik hau da, eboluzio bakarra dagoenik. Ez ditu hizkuntzak beren garapen mailaren arabera konpa-

^{xxvii} Txillardeggi, «Marxismoa modan egon zan», Jakin 1967, 26. zenb., 19 orr

^{xxviii} Larresoro (Txillardeggi), Hizkuntza eta Pentsaera, Edit. Mensajero, Bilbao, 1972, 6 orr

ratuko, ez baitu onartzen hizkuntza batzuk (eta beraz, zibilizazioa batzuk) besteak baino «aurreratuagoak» edota «atzeratuagoak» daudenik. Ez du gizatasun bakar baten teoria defendatuko.

Hizkuntza baikotza originala, berezia eta bakarra denez ezin esan batzuk besteak baino hobeak direnik. Hizkuntzak deberdinak diren bezalaxe, hala kulturak ere, guztiak desberdin, guztiak pareko.

Arazakeriarentzat ez da lekurik gelditzen.

2.4- Gizakiaren bi pentsaerak

«Erljioa alienazio hutsa omen da, eta bildurraren frutua. Sozialismoarekin batera arrazointasuna dator, eta huni erlijioen akabera dagokio: erlijioa burges zanpatzearekin batera «itzaltzen» da. Egia ote da hau, berriz ere? Albistariek ez diote hau, eta kristau liburuak gure artean baino aisago saltzen bide dira U.R.S.S.-en»^{xxix}

Txillardegirentzat «gizonaren beharrik sakonena absolutu bat siñistea da; eta era berean gizonaren ezbeharririk eraman-eziñezkoena, absoluturik ez siñistea. [...] Ethnologiariek hau ikasi dute mundua aztertuz. Gizona absoluturik gabe bizi ditekeala pentsatzea da-izan alienazio nagusia (absolutu-egarririk gabe batez ere). Gizonaren absolutu-egarria faltsutzat, axalekotzat, edo alienaziotzat salatzea, denik eta faltsukeria faltsuena da»^{xxx}

Estrukturalismoan gizakiaren alderdi izpiritualaren berrestea aurkitzen du.

^{xxix}Txillardegi, Jakin 1967, ibid, 17 orr

^{xxx}Txillardegi, «Sinistu ezinean iges egin behar», Jakin 1967, 27/28 zenb. 16 orr

«Zertan datza pentsaera-astindua? Huntantxe: gizonak bi eratarata pentsatzen du. [...] Gizonak zientziaren arabera pentsa dezake, eta pentsaera arkaikoaren arabera pentsa dezake»^{xxx1} Gizakiaren bi pentsaerak «arkaikoa» eta «positiboa» deritzana, biak gizatalde guztietan present daude etnologia berriaren esanetan. Hizkuntzalaritza estrukturalistaren ekarpenak erreboluziotzat bazituen Txillardegik, etnologia estrukturalistaren ekarpenak ez ditu gutxiagotarako.

«Gure Euskal Herrian positibistak ditugu nagusi. Hauxe da, hain zuzen ere, gure herriaren beherakadaren beste frogakari bat. Gure herriak egia-mailla bakar bat ikusten baitu, ez besterik: «lehenengo mundua», zentzuari dagokiona, estadistiketan neurtzen dana, mundutar kondairan prezatzen dana. Eta mundu hortan ez dago ezer «bi ta bi lau» hori baizik.

Txillardegik bere lan guztian zehar azpimarratzen du gizakiaren alderdi izpiritualaren garrantzia, gizakiak baditu funtsezko arazo batzuk eta giza bizitza arazo horien erantzunen bilaketa bat baino ez da. Inongo doktrina absolutistek, ez dute behar hau asetuko, baina ala eta guztiz ere gizakiak absolutuen beharra du.

«Ba da, nere ustez, nabarmen, bigarren mailla hori, «bigarren mundu» hori: egiazko Arteak, Olerkiak, Erlijioak, eta abar osatzen dutena. «Errealista» horiek farre egiten diete, jakiña, esanez:«hemen sosa, eta utz alde bat ipui horiek». Horra hor gure herriaren minbiziaren kaka»^{xxxii}

^{xxx1} Txillardegik, *Gertakarien lekuko*, «Levy- Straussék Unamunorengana», Haranburu editorea, 1985.

^{xxxii} Txillardegik, 1983, *ibid.*, 85-86 orr

Estrukturalismoak gizakiaren alderdi honi garrantzia emango dio. Hizkuntza bakoitzaren logika izkutua, origina, bakarra, olerkiarekin alderatuz.«Hizkuntza olerkia da, ez zientzia.[...] olerki fosilla»^{xxxiii}

Hizkuntzek ere, mitoen gisa, argitu, azaldu, zentzuz jantzi nahi dute mundua, desordenua dagoen lekuan ordena jarri eta galderei erantzun bat erman. Baina zeregin hori ez dago arrazoi modernoaren mailan, ez da objetiboki egiten, inkontzientearen mailan eta subjektibotasunez oratua baizik.

Nola jokutzen du herri batek hizkuntza bat eratzean?«Huna hemen erantzuna: olerkariak egiten duen modura, bihotzaren arabera, antzak billatuz eta agerraraziz, oroitzapenak alkartuz, gizonaren«pentsaera arkaiko» deritzanaren bidez. Ez adimendu hotzaren eta«pentsaera positibi»aren bidez, sinbologiaren mailan baino.

«Ez dut huntaz esan nahi, noski, gizonaren alde jokatzeko, ekonomia ikutu behar ez danik, ez: hori astakeria litzake. Gisa da, zuzena da, beharrezkoa ere da ekonomia gizonen onetan zuzentzeko eta zapalbideei uko egiteko borrokatzea: sozialismoaren bidez gaiago baita gizona bere egia eta baita bere egiazko sakontasuna nabaitzeko.

Baiña gizonaren diñatasuna billatzea eta sasi-jainko berrian siñistea bi gauza dira. Produzioaren seta, absolutu billakatzen danean (eta billakaturik dago askoren kasuan) trufa bat da. Gizonaren problema askoz ere sakonagoa iruditzen zait Ekonomiaren eta Produzioarena baiña. Arren![...] Marxismoak, horrela, egiaren parte haundi bat duke Kondairari baldin bagagozkio, hau da masa

^{xxxiii} Txillardeggi, 2004, ibid, 71 orr

gizonari; baiña denbora berean pertsonaren funtsezko arazoari buruz, hau da: bizierak sentidurik ote duenentz jakin nahiarri buruz, alienazio hutsa da.»^{xxxiv}

Bukatzeke

Txillardegik marxismoari buruzko iritzi desberdinak eman ditu bere ibilbidean zehar. Batzuetan gogorragoa izanik bere kritiketan besteetan baino.

«Dena arbuatu behar ote da, hortaz, marxismoan? Anti-marxismo amorratu batera erori behar ahal dugu? Ez inñolaz ere»^{xxxv}.

Marxismoak nazio arazoa behar adina aintzat ez hartzea izan zen ezin ulerturaren faktore nagusienetariko bat, nahiz eta bakarra ez.

Injustiziaren aurkako errebolta beharrezko zitzaion eta Kapitalismoaren kritikan marxismoak eman zuen argia ezinbesteko. Baina Euskal Herriaren nazio arazoa bigarren mailakotzat hartzea («herririk ez dago, klaseak daude») eta giza natura bakar, abstrakto baten ideia gailendu nahi izatea onartezin. Giza alienaziorik bada, alienaziorik sakonena giza izariaren funtsezkoena, hau da, hizkuntza propioaz desjabetzea baita. Giza natura bakar, abstrakto baten ideiarene faltsuak eta arriskuak beldurra ematen zion, giza askatasunaren eta desberdintasunaren etsairik txarrenetzat baitzeukan. Zapalkuntzarako biderik motzenetzat.

Azkenik, marxismoaren historiaren zentzu bakartasunean, giza historian behin eta berriz agertzen diren mito, utopia eta mesianismo arriskutsu eta jazarkorren beste

^{xxxiv} Txillardegi, 1983, ibid. 104, 105 orr

^{xxxv} Txillardegi, Jakin 1967, ibid, 4 orr

bertsio bat baino ez zuen identifikatzen. Ez baitzuen inolaz ere sinesten gizadi guztiaren bide edo bilakabidea bat eta bera zenik.

«Munduaren kondaira, marxistek besterik esanagatik ere, ez da klase-burruka hutsaren kondaira hutsa. Klaseak ba daude, bai; baiña kulturak ere ba daude, sexoa ere da dago, biologia ere ba dago, geografia ere ba dago, pertsonen heriotza eta bizi nahia ba daude, eta etniak ere bai. Hauek guztiak batera biltzerik ez dago. Mundua hori baino zailla-^{xxxvi}goa da, ulertu ezina gaur gaurkoz».

«Estrukturalismoa oso beltza da, egia bezin beltza behar-bada: prometeokeria guztietatik oso urrun gaude. Estrukturalismoa oso ukakorra da, eta hauxe da sasi-intelektualek onartu nahi ez dutea.«Bide bat bagenuen, eta dana anka gora berriz», esateko gogoia dute batzuk. Erosoago da, noski, kondairan sentidu bat ikustea. Baiña Levi Straussen hitzez esateko, kondairak ez du sentidurik *geure mitoen* arabera tajutzen ez dugunuen.[...] Estrukturalismoak kosmo-larridurara eraman gaitu berriz»^{xxxvii}

Alegia Jose Luis Alvarez Enparantza zenaren gairik kuttunenatariko batera.

BIBLIOGRAFIA

- Azurmendi, Joxe, «Txillardegiren Saioa: hastapenen bila», Jakin 1999, 114 zenb.
- Lopez Adan, Emilio, «Txillardegiren pentsakera politiko», Jakin 1999, 114 zenb.

^{xxxvi} Txillardegi, Jakin 1967, ibid, 18, 19 orr

^{xxxvii} Igara (Txillardegi), Jakin 1968, ibid.

- Igara (Txillardegi),«Sinistu ezinean iges egin behar», Jakin 1967, 27/28 zenb.
- Txillardegi,«Marxismoa modan egon zan», Jakin 1967, 26. zenb.
- Txillardegi,«Estrukturalismoaz zenbait hitz», Jakin 1968, 29 zenb.
- Larresoro (Txillardegi), *Hizkuntza eta Pentsaera*, Edit. Mensajero, Bilbao, 1972
- Txillardegi, *Huntaz eta Hartaz*, Elkar, Donostia, 1983
- Txillardegi, *Euskal Kulturaren zapalketa 1956-1981*, Elkar, Donostia, 1984
- Txillardegi, *Kosmodromo*, Haranburu editorea, Donostia, 1984
- Txillardegi, *Gertakarien lekuko*, Haranburu editorea, 1985
- Txillardegi, *Euskal Herria Helburu*, Txalaparta, Tafalla, 1994
- Txillardegi, *Euskararen aldeko borrokan*, Elkar, Donostia, 2004